

GÜLDESTE

İLMÎ EDEBÎ KÜLTÜREL DERGİ

YIL : 1994

SAYI : 2

IRAK TÜRKLERİ EDEBİYATI
ÂŞIKLIK GELENEĞİNDE ATIŞMA
FUZULÎ'NİN ŞİİRLERİNDEKİ RESİM
ASYA TÜRKÜĞÜ ve BÜYÜK TÜRK DİLİ
I.MECLİS MUHALİFLERİNDEN HÜSEYİN AVNİ ULAŞ
İLK ÖĞRETİM OKULLARININ 4. VE 5. SINIFLARINDA İŞ EĞİTİMİ
XX YÜZYIL AZERBAIJAN TÜRK EDEBİYATINDA H. CAVİD RASİZADE
DENİZLİ ACIPAYAM YÖRESİ FOLKLOR DERLEMELERİ
MİLLÎ MÜCADELENİN TÜRK ŞİİRİNDE YANSIMALARI
DENİZLİ EKONOMİSİNİN BİR PANORAMASI
BİR KARİKATÜRİST OLSAYDIM
BİR HUZUR ROMANI: HUZUR

Prof. Dr. Ziyat AKKOYUNLU
Ceyhun Vedat UYGUR
Şerif KUTLUDAĞ
Kadir YATAĞAN
Salih TULUM
Aydın SARI

Doç. Dr. Tahsin HANCIOĞLU
Dr. Ercan HAYTOĞLU
Hasan KALLIMCI
Nurettin ÖZTÜRK
Türkân KODAL
Sadettin SARI

GÜLDESTE

İLMÎ, EDEBÎ, KÜLTÜREL DERGİ

Sayı 2

Kasım 1994

Sahibi

Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dekanı
Prof. Dr. Ziyat AKKOYUNLU

Sorumlu Müdür

Ceyhun Vedat UYGUR

Yayın Danışmanları

Prof.Dr. Ziyat AKKOYUNLU
Prof. Dr. Hüsnü Yusuf GÖKALP
Prof. Dr. Hasan ERDOĞAN
Doç. Dr. Tahsin Hancıoğlu
Yrd. Doç. Dr. H. Ömer KARPUZ
Dr. Ercan HAYTOĞLU
Ceyhun Vedat UYGUR

Dizgi-Tasarım-Kapak

Sadettin SARI

İdare Yeri

Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dekanlığı
20020 DENİZLİ
Telefon: 2630393, 2630427

(Yazıların sorumluluğu yazı sahiplerine aittir.)

Baskı

Bilal Ofset
Denizli

İÇİNDEKİLER

Sayı: 2

Kasım 1994

Prof. Dr. Ziyat AKKOYUNLU	2	<i>Irak Türkleri Edebiyatı</i>
Okt. Ceyhun Vedat UYGUR	11	<i>Asya Türklüğü ve Büyük Türk Dili</i>
Doç. Dr. Tahsin HANCIOĞLU	20	<i>Fuzulî'nin Şiirlerindeki Resim</i>
Öğr. Gör. Dr. Ercan HAYTOĞLU	22	<i>I.Meclis Muhaliflerinden ve Millî Kalkınma Partisi Kurucularından Hüseyin Avni Ulaş</i>
Öğr. Gör. Şerif KUTLUDAĞ	26	<i>Millî Mücadelenin Türk Şiirinde Yansımaları</i>
Öğr. Gör. Sadettin SARI	30	<i>İlk Öğretim Okullarının Dördüncü ve Beşinci Sınıflarında İş Eğitimi</i>
Arş. Gör. Türkân KODAL	37	<i>Aşıklık Geleneğinde Atışma (Taşlama)</i>
Arş. Gör. Aydın SARI	40	<i>Denizli Ekonomisinin Bir Panoraması</i>
Okt. Nurettin ÖZTÜRK	42	<i>XX Yüzyıl Azerbaycan Türk Edebiyatında Millî Romantizmin Büyük Temsilcisi Şair ve Dramaturg Hüseyin Cavit Rasizade'nin Hayatı, Eserleri ve Sanatı Üzerine</i>
Okt. Kadir YATAĞAN	46	<i>Denizli Acıpayam Yöresi Folklor Derlemeleri</i>
Öğr. Gör. Salih TULUM	51	<i>Bir Huzur Romanı: Huzur</i>
Hasan KALLİMCİ	61	<i>Bir Karikatürist Olsaydım</i>

I. MECLİS MUHALİFLERİNDEN VE MİLLÎ KALKINMA PARTİSİ KURUCULARINDAN HÜSEYİN AVNİ ULAŞ

Dr. Ercan HAYTOĞLU*

Hüseyin Avni Ulaş. Genççağazade Musa Bey'in oğlu olarak 1887 (1303) tarihinde Erzurum'un Kümbet Köyünde dünyaya gelmiştir. Genç yaşta iken tahsili için İstanbul'a gelmiş. Vefa Sultanîsi'nde öğrenim görmüştür. Sultaniden sonra İstanbul Hukuk mektebine giderek bu okuldan mezun olmuş ve avukat olarak iş hayatına atılmıştır. I. Dünya savaşının başlamasıyla orduda görev alan Hüseyin Avni Kafkas cephesinde dört yıl savaşmış. orduda iken Anadolu halkının içinde bulunduğu durumu bizzat gözlemlemek imkanını elde etmiştir. Savaşın sona ermesiyle memleketi olan Erzurum'da Maliye Hukuk müşavirliğine tayin olunmuştur. Erzurum Mebusu olarak Son Osmanlı Mebusan Meclisi'nde bulunmuş. ülkenin içinde bulunduğu durumu görerek milleti uyarmak ve milli mücadeleyi teşvik etmek için çalışmıştır. Erzurum kongresinin toplanmasında da önemli hizmetlerde bulunan Hüseyin Avni, bundan sonra Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne Erzurum milletvekili olarak girmiş ve muhalefetiyle çok kısa zamanda tanınmıştır.

Rauf Orbay, Hüseyin Avni Ulaş'ın muhalefeti hakkında şu değerlendirmeyi yapmıştır. "Bilahare İstanbul'a gelerek Osmanlı Meclis-i Mebusanı'na katıldı. Burada da her meseleyi sonuna kadar takip ederdi. İstanbul'dan sonra Anadolu'ya geçerek I. Büyük Millet Meclisi çalışmalarına iştirak etti. I.Mecliste Hüseyin Avni Bey, Selahattin Bey, Kara Vasıf Bey, Süleyman Necati Bey ve Ali Şükrü Beyler etrafına bir muhalefet grubu teşekkül etti. "İkinci grup" adını alan bu zümre muntazam, dikkatli dökümanter çalışırdı. Hüseyin Avni Bey'in çetin bir muhalefeti vardı. Zaten hilkatı icabı atak idi."

İkinci Grup içerisinde bulunan Mehmet Akif ve Konyalı Vehbi Hoca, Süleyman Necati, Ali Şükrü, Kara Vasıf ve Selahattin Köseoğlu, Ziya Hurşit gibi muhaliflerle birlikte hareket eden Hüseyin Avni muhalefetiyle "birinci grup"u zaman zaman sıkıntıya sokmuştur. Hüseyin Avni'nin meclis birinci vekilliğine seçilmesi ve Lozan andlaşmasının müzakereleri döneminde Ali Şükrü Bey'in öldürülmesi konusunda yaptığı konuşmalarıyla "ikinci grup" adına bir popülerite kazanmış oluyordu.

Saltanata karşı şu değerlendirmeleri demokrasiye olan

* Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Tarih Öğretim Görevlisi

Kazım Öztürk, T.B.M.M. Albümü, 23 Nisan 1920-14 Ekim 1973. Ankara 1973, s.27

Milliyetçiler Derneği, I.Devre Erzurum Milletvekili Hüseyin Avni Ulaş (1887-1948)

İstanbul, 1958 s.5-6, Nurettin Topçu, Hüseyin Avni I (Birinci Meclisin Dağılmasına Kadar) Hareket, Yıl:2, Mart 1948, Sayı:13, s.2

Milliyetçiler Derneği, a.g.e. s.14

ilgisini ortaya koymaktadır. Saltanatın kaldırıldığı dönemde "Milleti yetiştiremezseniz saltanat yine gelecektir." "Saltanat bir heyuladır." "O her taraftan gelebilir. diyerek demokratik yapılanmaya hız verilmesini önermiştir. Meclisi tenkit eden bir gazetenin kapatılması karşısında, kürsüde gazeteyi kapatan idare amirini itham ederek, bu zihniyetin ve bu adamların millettteki demokrasi kabiliyetinin gelişmesine engel olduklarını, yapılacak inkılabı düşman olacaklarını belirtmişti. "Bizi bizi tenkit eden irşad eden lazım." diyordu.⁴

1920 yılında Birinci Büyük Millet Meclisinin 183. celsesinde "Yeni Bir Cidal Devri" adlı bir makalenin meclisteki tartışması sürerken "Mücadelenin memlekette saltanat ve padişah lehine beslenecek fikirlere karşı olduğunu, bu fikri besleyenlerin Büyük Millet Meclisi azası olsalar bile kafalarının koparılacağı" yazılı olduğunu gören Hüseyin Avni'nin şu sözleri dikkat çekicidir. "İsterse Büyük Millet Meclisi azasından olsun... Efendim: Bu kürsüde fikri tatbik edecek bir kuvvet mevcut mudur? İşte o kuvvetin yegâne kurbanı benim ve içtihadımda da hürüm. Eğer kanaatim öyle olsaydı, bu milletin padişahla refah bulacağı kanaatinde bulunsaydım o mücadeleyi ben yapardım. Biz inkılabı fikirle yapabileceğiz ki payidar olsun. Kabadayı usulü tatbik edersek korkarım ki o zaman inkılaptan mahrum kalınır. Efendiler; inkılap fikrinin münevver pişdarı Büyük Millet Meclisi halka hakk-ı hükümrânîsinin fazilet ve meziyetlerini öğretmelidir. Onun tercümanı efkârı olan olan gazeteler, onun alemdarlığını yapan

arkadaşlarımız ilmi münakaşa ile davalarını müdafaa etmelidirler. Hiç kimseyi ölüm kanları ile tehditle değil efendiler. Bu selahiyet kimsede yoktur."

Düşüncesini açıkça ortaya koymaktan çekinmeyen Hüseyin Avni, Trabzon mebusu Ali Şükrü Bey' in ortadan kaybolmasından sonra mecliste çok sert bir nutuk vermekten çekinmemiştir.

Ali Şükrü olayı meclise yansıdığına Başbakan Rauf Bey ve Meclis Başkanı Ali Fuat Bey'in bulunduğu 29.3.1923 tarihli oturumunda söz alarak kürsüye çıkan Hüseyin Avni: "Efendiler, bu şerefli kürsü bugün acıklı bir duruma sahne oluyor. Bu şerefli milletin mebusları bugün kalpleri ağlamış birer zavallı, birer çaresiz gibi birbirlerine bakıyorlar. Ey milletin kâbesi! Sana da mı saldırı? Ey milletin reyi sana da mı saldırı?" gibi sözlerle olay hakkında tepkisini sert bir tavır sergilemiştir.⁶

Millî mücadele sonrasındaki inkılap hareketlerini Hüseyin Avni hazmedememiş ve inkılap ile oluşan gelişmelere bakış açısı olumsuz olmuştur. Bu konuda görüşünü "Âdet ü an'anatımız; âdet ü erkânımız baştan başa alt üst olmuştur. Kadın vechesi değişmiş, aile mefhum ve maksudunu kaybetmiştir. Millî, dinî harsımızın hazineleri terk edilerek cedit ve evkaf arşivleri ile 700 senelik müdevvenatımız ve tarihimize münasebatımız keşilmiştir." sözleriyle ortaya koymuştur.

Hüseyin Avni Büyük Millet Meclisinde İkinci Grup milletvekillerinden olup sert muhalefet yaparak "ikinci grup"ta liderlik durumunda bulunduğu 1923'te

⁴ Nurettin Topçu, Hüseyin Avni I (Birinci Meclisin Dağılmasına Kadar) *Hareket*, Yıl:2, Mart 1948, Sayı:13, s.3-4

⁵ Milliyetçiler Derneği, a.g.e. s.6-7

⁶ Cemal Şener, *Topal Osman Olayı*, İstanbul 1992, s.89-90

Milliyetçiler Derneği, a.g.e s. 6-7

meclis kendi kendini dağıttıktan sonra toplanan ikinci meclise girememiş ve avukatlık ile noterlik olan mesleğine dönmüştür.

Siyasetten uzak kalamayan Hüseyin Avni, Rauf. Kâzım Karabekir Beylerin kurduğu Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasına Kara Vasıf ve Selahattin Bey'ler ile birlikte katılmıştır. Fırkanın İstanbul teşkilatında faaliyet göstermiştir. Doğu Anadolu'da çıkan Şeyh Sait isyanından sonra Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası kapatılmıştır.

1926 yılında Mustafa Kemal Paşa'ya karşı girişilen suikast davası sebebiyle Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ileri gelenleri ve muhalifler İzmirde kurulan istiklâl mahkemesine sevk edilince Hüseyin Avni de istiklâl mahkemesinde yargılandı. Birinci derecede suçlu görülenler İzmir'de cezaya çarptırıldıktan sonra diğer muhalifler Ankara'ya götürülmüşler ve beraat etmişlerdir.

Bu olaydan sonra İstanbul'a dönen Hüseyin Avni siyasetten uzaklaşıyor ve 1929 yılında evleniyor. Siyasî hayattan tan anlamıyla kopmak bir siyaset adamı için çok zor ve imkânsız olmalı ki 1935 seçimlerinde tekrar Erzurum adayı olarak ortaya çıkıyor. Fakat seçim sonucunda 1935 seçiminde milletvekili seçilemiyor ve bundan sonra tekrar fiilî siyasete on yıl ara veriyordu¹⁰

1945 yılına kadar siyasetle uğraşmayan Hüseyin Avni, Nuri Demirağ'ın teklifiyle Milli Kalkınma Partisi'nin kuruluşunda görev

almıştır.¹¹ Hüseyin Avni ile görüşmek isteyen Nuri Demirağ'ın aracılık etmesini istediği Lütfi Bornovalı ilk görüşmenin haziran ayının son günlerinde Nuri Demirağ'ın Serencebey'deki evinin bahçesinde yapıldığını, Nuri Demirağ'ın parti kurma konusunda Hüseyin Avni Ulaş'a teklif götürdüğü belirtmektedir. Hüseyin Avni'nin bu teklife açık bir cevap vermediğini belirterek: "Yalnız kaldığımız zaman Hüseyin Avni'nin fikrini sordum. Bana: Mütevazî görünüş altında kendini olduğundan çok fazla göstermeye çalışan bir hali var. Birlikte çalışmaya karar verirsek kendisini tıpkı Sultan Reşad gibi idare etmeye mecburuz. Mamafih herşeye rağmen partinin siyasi faaliyetine iştirak etmemek ve yalnız kuruculuk şerefi ile iktifa etmek vaadinde bulunan altmış yaşında ve sekiz çocuk sahibi bir insanın vaadine inanmamak elimden gelmiyor ve hiç bir mecburiyeti yokken yalan söyleyeceğini düşünmek istemiyorum." dediğini ifade ediyor. Daha sonra Hüseyin Avni'nin Nuri Demirağ ile işbirliğine yanaştığını da şu şekilde ilave ediyor: "25 senedir bu memlekette işkence ile yaşadım. Birçok yakınlarım da dahil olmak üzere büyük bir kitlenin hastalıktan korkar gibi benden kaçtıklarını gördüm. Millet ve memleket meselelerinde hizmetimi teşvik edecek mahiyette bir tek yardım elinin dahi bana uzandığını hatırlamıyorum. Millettten aldığım şerefi mezara kadar götürmektense onun yolunda harcamayı tercih ederim. Nuri Bey'in faaliyeti münhasıran verdiği sözlerin hududu içinde kalarak susmasını bilirse yapacağı maddi

⁸ Cumhuriyet, 24 Şubat 1948, Nurettin Topçu. Hüseyin Avni II (Birinci Meclisin Dağılmasından Sonra) Yıl:2 Nisan 1948, Sayı:14, s.2

Milliyetçiler Derneği, a.g.e s.10, Nurettin Topçu. Hüseyin Avni II s.2, Lütfi Bornovalı, Partiler Karşısında Hüseyin Avni, Hareket, Nisan 1948 Sayı:14, Yıl:2, s.7

Nurettin Topçu, Hüseyin Avni II s.3-4

¹¹ Rıfık Salim Burçak, Türkiye'de Demokrasiye Geçiş, (1945-1950) Ankara 1979, s.49, Firuzan Hüsrev Tökin, Türkiye'de Siyasi Partiler ve Siyasi Düşüncenin Gelişmesi (1839-1965) İstanbul 1965, s.78 Meydan Larousse Cilt 8, s.795

yardım birçok profesyonel politika adamlarının faaliyetlerinden daha kıymetli olabilir. Milletimizi devir devir tekrarlanmak istenen muvazaa partileri ile karşı karşıya getirip ondaki demokrasi ve hürriyet idealini hüsrarla öldürmektense hakiki ve samimi bir muhalefet çehresi ile millet karşısına çıkmağı benim için büyük bir riskte olsa tecrübeye değer buluyorum."

Nuri Demirağ ile ikinci görüşmesinde "Birinci konuşmada vadedilen faaliyetin münhasıran kuruculuk ve yardım hususuna inhisar etmesi şartıyla müşterek çalışmaya muvafakat ederim." diyerek Milli Kalkınma Partisi kuruluşuna katılacağını bildirmiş oluyordu.

Partinin ismini Nuri Demirağ belirliyor. parti programının hazırlanması da Hüseyin Avni'ye kalıyordu. Parti programının vilayete verilmesinden sonra Demirağ ve Ulaş'ın arasındaki bağlar yavaş yavaş kopmaya başlamıştır. Diğer kurucu Cevat Rifat Atilhan Nuri Demirağ'ın yanında yer alınca Hüseyin Avni bu durumdan rahatsız olmuştur. Haysiyet divanının seçimle değil atamayla belirlenmesi parti teşkilatına yetersiz kişilerin alınması, politik beklentileri bu partide de gerçekleşmeyen Hüseyin Avni'nin Milli Kalkınma Partisinden ayrılması sonucunu getirmiştir.¹²

Nurettin Topçu, Hüseyin Avni'nin partiden ayrılması hususunda değişik bir neden ortaya koymaktadır. Ona göre partinin kuruluşu esnasında "Meşale" isminde bir dergide Hüseyin Avni'nin siyasi tenkitleri çıkmaktadır. Kendi isminden faydalanarak ihanet etmek isteyenlerin kararlarını uygulama fırsatı vermemek için partiden kendini kurtarmıştır.¹³ Hüseyin Avni partiden

ayrıldıktan sonra basın içinde faaliyetini sürdürmüş ve 1946 yılında "Mesuliyet"¹⁴ isimli mecmuayı çıkarmıştır.

Milli Kalkınma Partisinden sonra 7 Ocak 1946 tarihinde Demokrat Parti kurulmuştu. Demokrat Partililer muhalifliklerini ilan etmelerine rağmen eski muhalifler ile yakınlık kurmaktan çekiniyorlardı. Bu arada Demokrat Parti içinde bazı kimseler Hüseyin Avni'ye kendilerine katılması konusunda teklif yapıyorlardı. Kenan Öner, Lütfi Bornovalı, Yusuf Kemal Tengirşek, Demokrat Parti Kongresinden sonra da bizzat Yusuf Kemal Tengirşek muhtelif¹⁵ teklif teşebbüslerinde bulunmuştur. Bu tekliflere Hüseyin Avni'den olumlu cevap gelmemiştir. Hüseyin Avni'nin en büyük özlemi Müessesan Meclisi kurulması. Anayasa'nın yeniden hazırlanmasıdır. Bu amaçla bir cemiyet nizamnameside hazırlamıştır. Dünya üniversiteleri arasında bağ kurulması, birlik esasının kuvvetlendirilmesi, siyasi baskıdan milletlerin kurtarılacak demokratik alanda ilerlemelerini arzulamıştır.

Bu arada rahatsızlanan Hüseyin Avni yeni bir parti kurmak için harekete geçerek bir program hazırlamış, ancak partinin kuruluşuna ömrü vefa etmemiştir. Hazırladığı programın bir kısım değişikliklerle Millet Partisi programı haline getirildiği söylenmektedir.¹⁶

Hüseyin Avni Ulaş 23 Şubat 1948 tarihinde geçirdiği¹⁷ kalp kriziyle ebediyete intikal etmiştir.

¹⁴ **Mesuliyet**, İstanbul, 17 Temmuz 1946 Sayı:1 ve 24 Temmuz 1946 Sayı:2

¹⁵ Lütfi Bornovalı, Partiler Karşısında Hüseyin Avni, **Hareket**, Mayıs 1948, Yıl:2 Sayı:15, s.10

¹⁶ Milliyetçiler Derneği, a.g.e s.30

¹⁷ **Akşam**, 26 Şubat 1948, **Anadolu**, 24 Şubat 1948, **Cumhuriyet**, 24 Şubat 1948, Kazım Öztürk, a.g.e s.27

¹² Lütfi Bornovalı, Partiler Karşısında Hüseyin Avni, **Hareket**, Yıl:2 Mayıs 1948, Sayı:15, s.10

¹³ Milliyetçiler Derneği, a.g.e s.29-30